

Калініченко В. І.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЛІНГВІСТИКА БРЕХНІ: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ-КОНЦЕПТУ БРЕХУН В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАГМЕНТУ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРЕМІЙНОЇ КАРТИНИ СВІТУ)

*Нема того дерева, щоб на ему яка
птиця не сиділа – нема того чоловіка,
щоб хоч трохи не брехав (УП-Н, с. 315)*

Анотація. У пропонованій науковій розвідці за допомогою використання відповідного методологічного інструментарію студіювання мовного концепту на основі вибраних паремійних зразків схарактеризовано особливості вербальної маніфестації концепту *БРЕХУН* у фрагменті паремійної мовної картини світу українських комунікантів з фокусуванням на невербальних засобах об'єктивації лінгвоконцепту. У межах дослідження представлено потенціал вербалізації немовних засобів спілкування для моделювання образу-концепту *БРЕХУН* з безпосередньою актуалізацією системи релевантних образних засобів. За результатами аналізу фактичного матеріалу наукової розвідки визначено типи метонімічного переносу, розглянуто поширені засоби лінгвалізації невербаліки, що характеризують брехуна, а також подано та описано приклади вербальної маніфестації жестових параметрів. За підсумками студіювання ілюстративних паремійних зразків схарактеризовано високу значущість для християнсько-орієнтованого українського комунікативного соціуму такого феномену невербального спілкування як мовчання, що в площині вітчизняного паремійного фонду концептуалізується як протиставлення брехні та вчинкам брехуна. Вибрані паремійні зразки, у яких вербально об'єктивується концепт *БРЕХУН*, демонструють іронійну, іронійно-зневажливу, жартівливу чи глузливу тональність, а в основі паремій, що створюють образ брехуна, простежено поєднання метонімії з персоналізацією, порівнянням, метафорою, гіперболою, в окремих випадках констатовано евфемізацію. У межах статті, зокрема, резюмовано й положення про спроможність студіюваних українськомовних паремійних одиниць структуруватися у форматі автокомунікації (коли брехун виступає одночасно і як суб'єкт, і як об'єкт передавання повідомлення, звертаючись до самого себе), актуалізується категорія інтимізації; під час опрацювання фактичного матеріалу залучено стверджувальні, заперечні, експресивні та окличні синтаксичні конструкції.

Ключові слова: концепт, брехня, паремія, невербальні засоби, паремійна мовна картина світу.

Постановка проблеми. Перебіг низки сучасних глобалізаційних процесів безпосередньо пов'язаний з об'єктивацією в різноманітних площинах (насамперед у комунікативній, а також соціально-філософській, культурологічній, політичній,

економічній) категорії НЕПРАВДИ та дотичних до неї субкатегорій – фейку, брехні, постправди, «напівправди» з метою вербалізації неправдивих ідеологем, максим і філософем, а також конструювання маніпулем і псевдостереотипів для цілеспрямованої модифікації, зокрема й мовної свідомості індивідів з подальшим викривленням картини світу певного комунікативного соціуму.

Презентована наукова розвідка виконана у фокусі проблематики новітнього мовознавчого напрямку – *лінгвістичної ментіології (лінгвістики брехні)*, спрямованого на студіювання специфіки лінгвалізації неправди і методологічно започаткованого, як прийнято вважати, німецьким філософом Харальдом Вайнріхом [1] і американським лінгвістом Дуайтом Болінджером [2], які чітко окреслили у своїх розвідках онтологічний зв'язок феномену брехні з мовою і власне мовцем та акцентували на неможливості адекватного аналізу категорії неправди поза межами лінгвістичної науки. Значущими в площині теорії лінгвістичної ментіології є і міркування про феномен брехні американського вченого Пола Екмана [3], який фокусує увагу, головню, на вербальних і невербальних ознаках брехні й різноманітних техніках її виявлення під час комунікації. У межах досліджень представників вітчизняної лінгвістичної ментіології простежуємо фокусування уваги на лінгвокогнітивних, лінгвостилістичних, лінгвопрагматичних, лінгвокультурологічних аспектах дискурсивної поведінки *комуніканта-обманника (брехуна)*, результати яких висвітлено в працях Тетяни Космеди [4; 5], Олени Морозової [6], Тетяни Осіпової [7], Мирослави-Марії Рибалко [8], Лідії Сваричевської [9], Віри Калініченко [10; 11] та ін.

Мета наукової студії – схарактеризувати своєрідність вербалізації концепту *БРЕХУН* за допомогою омовлення невербальних засобів у фрагменті паремійної мовної картини світу українців та актуалізації системи відповідних образних засобів.

Матеріал дослідження – збірка паремій «Українські приказки, прислів'я і таке інше», укладена Матвієм Номисом (1863). Методом суцільної вибірки зібрано авторську картотеку, що містить близько 100 одиниць (*далі вводимо скорочення УП-Н з указівкою в прикладах конкретної сторінки*), а також вибірки паремій – презентантів концепту *БРЕХУН*, що розміщені в інтернет-мережі (*згідно переліку прийнятих*

скорочень використано джерела ілюстративного матеріалу [ПББ/; ЛПП-про брехня-1/; ЛПП-про брехня-2/; ГРНП-Б-Ф/].

Аналіз досліджень. Лінгвістика брехні сфокусована на вивченні образу-концепту *БРЕХНЯ* та його презентантів, зокрема й лексеми *брехун*, що своєрідно вербалізується в українській паремійній картині світу не лише за допомогою відповідних лінгвальних зразків, але й омовлення релевантних невербальних засобів. Паремію потрактуємо з урахуванням широкого її розуміння як одиницю фразеологічної системи без виокремлення відповідних типів [12, с. 367]. Лінгвокультурний концепт розглядаємо як «згусток певної культурно-національної інформації, що зафіксована в мові» [12, с. 367].

Паремійний фактичний матеріал, без сумніву, вважають унікальним підґрунтям для студіювання сучасних мовознавчих парадигм, насамперед лінгвокогнітивної, лінгвокультурологічної, етнокультурологічної, функційно-прагматичної, комунікативної (згадаймо, до прикладу, наукові студії Світлани Шепітько [13], Дмитра Ужченка [14], Валерія Мокієнка [15], Тетяни Космеди [12; 16; 17] та ін.). Вербалізацію концепту *БРЕХУН* в українській мові частково досліджено, зокрема Лілія Терещенко запропонувала комплексний опис *мовної особистості брехуна* [18]; Мирославою-Марією Рибалко на матеріалі сучасної англомовної художньої прози з фокусуванням уваги на терміні «маніпулювання» в контексті неправдивої презентації дійсного стану речей на позначення характеру комунікативної поведінки *мовця-обманника*, зокрема зроблено спробу змодельовати його вербальну та невербальну дискурсивну поведінку [див. про це: 8]. Як бачимо, попри очевидну актуальність проблематики, у площині якої виконано пропонувану наукову розвідку, концепт *БРЕХУН* не має на сьогодні достатнього висвітлення з огляду на його презентацію в українській паремійній картині світу, а отже, стаття має новизну.

У науковій розвідці використано такі методи: у межах *описового* методу актуалізуємо прийоми *внутрішньої* і *зовнішньої інтерпретації*, що дає змогу виявити зразки омовлення невербальних засобів моделювання образу-концепту брехуна; за його допомогою презентуємо виклад матеріалу та формулюємо висновки на основі відповідних узагальнень; *метод суцільної вибірки матеріалу* залучено для формування фактичної бази дослідження; *аналіз словникових дефініцій* сприяє виокремленню смислових складників вербалізаторів розглядуваного концепту; *концептуальний аналіз* – для виокремлення смислових конститuentів студійованого концепту; *інтеннт-аналіз* ґрунтується на психосемантичних і прагматичних механізмах інтерпретації невербаліки: він дає змогу виявити експліцитні та імпліцитні смисли, що реалізуються за допомогою омовлення невербальних засобів комунікації; *аксіологічний метод* сприяє визначенню ціннісних компонентів розглядуваного мовного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Дослідивши феномен вербалізації невербаліки, Тетяна Осіпова зауважила, що засоби невербальної комунікації «ґрунтуються переважно на індивідуально-чуттєвих формах полісенсорної природи людини, утворюють взаємопов'язану комунікативну систему, парамову, що віддзеркалює загальнолюдські, національні й індивідуальні особливості невербальної поведінки як складника комунікативної поведінки особи певної національної лінгвокультури у відповідних умовах і ситуаціях з послідовним опертям на національно-культурні звичаї, традиції, стереотипи тощо» [7, с. 28].

Просодичні засоби невербальної комунікації, як відомо, виконують передусім комунікативну, зокрема й емотивну, функції, але вони сприяють моделюванню прагматичних смислів. До цих засобів належить *манера мовлення*, що пов'язана й зі стилем мовлення брехуна, порівн.: *Хто швидко говорить, той мало правди каже* (ЛПП-про брехня-2). Органами просодики є *рот*, оскільки це один з органів, що організують процес мовлення. Чимало паремій презентують метонімічний образ цього людського органу, указуючи на здатність його «носія» говорити неправду. Водночас зазначмо, що використано різні форми лексеми *рот* (*роток*), її синоніми (*нисок*, *вуста* / *уста*, *губи*), напр.: *Рот не город – не загородиш* (УП-Н, с. 321); *Чужий рот не хлів, – не зачинити* (УП-Н, с. 321) у значенні «не можна заборонити іншому говорити, зокрема й неправду, розпускати плітки»; із тим самим значенням змодельовано паремію зі зменшеною формою *роток*: *На чужий роток не накинеш платок* (УП-Н, с. 321). Актуалізовано й синонімічні варіанти: вульгарне *нисок*, коли це про людський орган, порівн. іронічний вислів з глузливою тональністю *Брехавись, ниску, Великдень близько! Коноплі нетерті. Діти* (УП-Н, с. 299): змодельовано автокомунікацію – звертання мовця до самого себе (діалог Еґо і Альтер Еґо). Ужито множинну форму *усту* – *Великій треба хусту, щоб зав'язать людям усту* (УП-Н, с. 321); зменшено-пестлива форма *губця*: *Вільно губці в своїй халупці* (УП-Н, с. 315) – жартівливо: «брехун вільний, щоб моделювати неправду»; *губа*: *Плете, що слина до губи принесе* (ПББ) – «з обуренням про брехуна, який бездумно й без зупинки бреше». Вислів *Бреше ж твоя губа!* (УП-Н, с. 321) вербалізує докір брехунові: актуалізовано окличну інтонацію, що омовлює мовленнєвий жанр обурення. *Людям губа не заперта* (УП-Н, с. 321); *Людям губи не замкнеш* (УП-Н, с. 321); *Губа не заперта и в того! ... чоловіка* (УП-Н, с. 317) – це значить, що люди вільні говорити все, чого забажають, можуть вербалізувати неправду, плести інтриги, омовлювати плітки. *Не вір губі, бо вона часом бреше* (УП-Н, с. 317): цю паремію можна інтерпретувати як глузливо-жартівливий вислів про брехуна. *Губи в него, як халява* (УП-Н, с. 319): актуалізовано порівняння; *Не роби з губи халяви; Не годиця халяву з губи робити* – іронічно «про брехуна, людину, яка багато обіцяє, але обіцянок не виконує, тобто обманює» (УП-Н, с. 317).

Активним органом мовлення є і *язик*, що також презентує метонімічну модель *язик – брехун*, напр.: *Він гори ворочає язиком* (УП-Н, с. 319) – гіперболізовано «про активного брехуна»; *Сріблом ушей не зависіш, людям язика не зав'яжеш ... не запертиш* (УП-Н, с. 321); *У чужім язичі не запертиш* (УП-Н, с. 321) – «не можна заборонити іншому говорити, зокрема й неправду». Брехливість язика вербалізує і паремія *Шкіра на чоботи, язик на підощи* (ПББ). І. Франко наводить вираз *Брехливому по смерті язик шилами колют* (гіпербалізація) і дає йому таке тлумачення: «Взято з якогось оповідання про кари, які по смерті ждуть грішників, у дальшій лінії з якогось писаного джерела в роді популярного у нас «Хождения Богородицы по мукам»» (ГРНП-Б-Ф). Брехня – це гріх, тому брехун повинен бути покараний. Паремію *Як би не збрехав, то би му язик кілком став* І. Франко коментує так: «Іронічно про брехуна, який не може обійтись без того, щоб не збрехати» (ГРНП-Б-Ф), тобто ідеться про вправного брехуна. Паремія *Язык мій – ворог мій: що не скажу, то всі й кажуть, що брешу* (ЛПП-про брехня-2) також вербалізує образ-концепт *брехуна*, заґрунтований на порівнянні. Зазначена паремія має форму автокомунікації: звертання брехуна до самого себе, простежуємо

інтимізацію, що проєктується на язык брехуна, оскільки використано присвійний займенник *мій*. Язык у брехуна зазвичай *довгий*, що моделюється описово з використанням гіперболи – *У брехуна язык і до вух дістає* (ПП-про брехня-2). У цьому прикладі використано й метонімічний образ *вух* як органу людського слуху, тобто брехлива інформація, змодельована неправда легко доходить до людських вух. Язык брехуна жартівливо протиставляється языку вола, який не має здатності брехати – *У вола язык довгий, та говорить не може* (ПББ). Мовлення брехуна іронічно ототожнюється з артикуляційною діяльністю языка й інстинктами собаки (собака в народній свідомості українців уособлює брехуна) – *Меле язиком, як пес хвостом* (ПП-про брехня-2). Язык безпосередньо ототожнюється з брехнею: *Не бачила очком, то не брешу і язичком* (УП-Н, с. 317); *Не бачила оком, то не брешу язиком* (ПП-про брехня-2).

Паремії можуть вербалізувати жестові параметри, пов'язані з окремими частинами тіла, зокрема з руками та пальцями, порівн.: *Мізиний палець мені то-то (то, тее) повів (сказав)* (УП-Н, с. 311) – таким є зразок автокомунікації: «жартівлива відговорка брехуна, який указує на джерело брехні».

Параметри візуального контакту також проєктуються на змалювання образу-концепту *брехуна*. *В живих очі бреше* (УП-Н, с. 320) – «про заядлого брехуна, який бреше у вічі і не соромиться». І. Франко подає таке тлумачення цієї паремії: «Значить бреше в присутності того, хто знає дійсну правду, бачив, як було діло». «В живі очі» – давній юридичний термін (ГРНП-Б-Ф). Т. Осіпова із цього приводу пише: «Паремія *Дивися мені просто в очі!* репрезентує комунікативну тактику встановлення істини жорстким вербальним засобом – вольовим імперативом» [7, с. 205].

Існує думка, що коли людина говорить неправду, то кліпає очима чи заплющує очі, відводить погляд, інколи скеровує його в землю. На цих твердженнях ґрунтуються такі паремії: *Бреше й оком не моргне* (ПП-про брехня-2); *Збреше і оком не зморгне* (ПП-про брехня-2); *Моргай не моргай: покарли хлопці капці* (УП-Н, с. 317) – «не приховуй брехні»; *Бреше та й дивися, хоч би очі заплющив* (УП-Н, с. 320); *Бреше й у землю не диється* (ПП-про брехня-2). Зазначені паремії вербалізують образ-концепт досвідченого брехуна, який володіє своїми жестами, рухами, мімікою. Автор монографії «Теорія брехні» П. Екман наголошує, що «погляд зазвичай спрямований вниз або убік» пояснює прагнення «уникнути зустрічі з очима співрозмовника» [3, с. 129].

Народна мудрість пропонує застереження проти брехунів, порівн.: *Вір своїм очам, а не чужим речам* (УП-Н, с. 315). Як зауважує П. Екман, «вираз обличчя може демонструвати численні ознаки брехні, зокрема мікровирази, придушені вирази, вірні ознаки емоцій, моргання, розширення зіниць, сльози, рум'янець і блідість, асиметрію, зайву тривалість і несвоєчасність виразів, а також фальшиві посмішки. Деякі із цих ознак видають приховувані почуття, інші свідчать про сам факт приховування чого-небудь, треті ж просто говорять про те, що вираз обличчя є фальшивим» [3, с. 132].

Органом сприйняття брехні, пліток у народній відомості є метонімічний образ *вух*, порівн. застереження у вигляді автокомунікації: *Коби сь впустив свої уха на торг, вчув би багато о собі* (УП-Н, с. 321) чи *Пусту уха меже люде, то чимало учуєш* (УП-Н, с. 321).

Образ брехуна асоціюється з певною формою голови – *Потилиця глибока*. М. Номис подає таке тлумачення цієї паремії – «брехлива людина» (УП-Н, с. 320), тобто змодельовано

евфемізм з актуалізацією іронічної тональності. Очевидно лише в «глибокій потилиці» можуть виникати химерні думки, фантазмагорії, дезінформація та ін.

Як виявляється, брехня може мати *запах* (ольфакторні параметри комунікації), порівн.: *Воно то правда, та брехнею дуже пахне* (УП-Н, с. 315). Образ-концепт *брехуна* омовлюють через «запахову метафорику»: актуалізуються переважно неприємні запахи, наприклад, від часнику, цибулі, порівн.: *Не їла душа часнику, не буде смердіти (вонять, пахнуть)* (УП-Н, с. 312) – «видумки брехуна завжди мають негативне сприйняття, як від запаху часнику»; *Не їж цибулі – й вонять не буде* (УП-Н, с. 312) – настанова брехуну: «не буде брехати, то й не будуть його вважати брехуном». Дослідники вважають, що «запахові відчуття в українській мові омовлені дещо менше, ніж інші параметри невербальної комунікації, і рідше метафоризуються, що зумовлено специфікою національних традицій спілкування, а також важливістю названих подразників у житті українців» [7, с. 209].

Здавна в українській лінгвокультурі високо оцінюється *мовчання*. Як зауважують учені, «...з поняттям добра асоціюється не тільки *слово* як таке, але й поняття *мовчання* (сердечна бесіда з Богом), яке не протиставляється слову, а органічно поєднується “із підкресленим логоцентризмом давньоруської думки» [4, с. 25]. Тому цілком закономірно, що в українських пареміях мовчання протиставляється брехні, оцінюється високо: *Як маєш збрехати, то краще змовчати* (ПП-про брехня-2); *В закритий рот муха не влетить* (ПББ). Однак людина здатна обманювати й подумки: *Брехали твого батька діти. ... батька сини, та й ти з ними. ... твої матки, дочки, та й ти з ними мовчки* (УП-Н, с. 317) – «про здатність людини обманювати у своїх думках, не озвучуючи брехні вголос».

Невербальним знаком є й одяг людини, що презентує відповідну символіку. У пареміях простежуємо актуалізацію назви поширеного українського одягу – *сорочки*. Порівн.: *У чиєй сорочці та бреше!* (УП-Н, с. 318); *У чий сорочці ти брешеш?* (УП-Н, с. 318) – брехун може оббріхувати будь-кого, незважаючи на стосунки, що виникли між ним і його оточенням, певним представником соціуму: обмовить і тих, хто йому допомагає, зокрема ділиться останнім, наприклад, *сорочкою*.

Висновки. Продемонстровано потенціал вербалізації невербальних засобів комунікації для моделювання образу-концепту *БРЕХУНА*. Актуалізовано типи метонімічного переносу: назви органів породження мовлення (артикуляційного процесу) омовлюють брехуна, зокрема це *рот (роток)*, *писок* (додається метафоризація: *соматизм тварини – соматизм людини*, негативна оцінка й різко зневажлива тональність); *губа (губи)*, *уста (усты)*; *язык*. Серед поширених засобів лінгвалізації невербаліки, що характеризують брехуна, органи візуального контакту – очі (погляд, кліпання), дещо рідше – ольфакторні засоби (неприємний запах). Простежуємо одиничні приклади актуалізації жестових параметрів, указівку на форму голови брехуна та ознаку за одягом. Оскільки брехун розраховує на сприйняття свого мовлення слухачами, то метонімічний перенос проєктується на *вуха* (орган слуху). Оскільки мовчання високо оцінюється у свідомості українців як християн, правдивих вірян, то його протиставляють брехні, діяльності брехуна.

Паремії, що моделюють образ брехуна, базуються на поєднанні метонімії з уособленням, метафорою, гіперболою, порівнянням, інколи простежуємо евфемізацію. Водночас проєкту-

ється іронійна, іронійно-зневажлива, жартівлива чи глузлива тональність. Крім того, простежуємо моделювання паремій у вигляді автокомунікації (звертання брехуна до самого себе), актуалізується категорія інтимізації; залучено стверджувальні, заперечні, експресивні, окличні синтаксичні конструкції.

Перспектива цієї наукової розвідки полягає в необхідності порівняння української і англійської лінгвокультур щодо своєрідності вербалізації концепту *БРЕХУН* для вияву специфічних національно-маркованих рис української і англійської комунікативних спільнот.

Список прийнятих скорочень:

1. ГРПП-Б-Ф – Брехати. Вибірка паремій зі збірки: Галицько-руські народні приповідки, укладені І. Франком. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1901/GalRusProverbs/Items/Brekhaty-Brost.html>
2. ПББ – Прислів'я про балакучість та брехливість. Збірка «Народ скаже, як зав'яже». URL: <https://mala.storinka.org/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B2%27%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%83%D1%87%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B1%D1%80%D0%B5%D1%85%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D0%B5.html>
3. ПП-про брехня-1 – Прислів'я та приказки: Про брехню. URL: https://porokhivnytsya.com.ua/2016/11/09/prykazky_brehnia/
4. ПП-про брехня-2 – Приказки та прислів'я про брехню. URL: <https://vislovi.in.ua/prykazky-ta-prysliv-ya-pro-brehnyu/>

Література:

1. Bolinger D. Le Merton. Language – The Loaded Weapon: The Use and Abuse of Language Today. London: Routledge Taylor and Francis Group; 1st edition, 2021. 264 p.
2. Weinrich H. The Linguistics of Lying And Other Essays / (Translated by Jane K. Brown and Marshall Brown). Washington, Seattle: University of Washington Press, 2005. 176 p.
3. Екман П. Теорія брехні / Пер. з англ. Ю. Г. Гордієнка. К.: KM Publishing, 2012. 320 с.
4. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. 350 с.
5. Космеда Т. А. Вербалізація категорії неймовірності: формування орнаментальної ментіології (на матеріалі співомовок С. Руданського). *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: Видавництво КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. Вип. 70/3. С. 29–45.
6. Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. К., 2008. 491 с.
7. Осіпова Т. Ф. Невербальна комунікація та своєрідність її омовлення в українському дискурсі: феномен вербалізації невербаліки: моногр. /наук. ред. проф. Т. А. Космеда. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2019. 388 с.
8. Рибалко М.-М. О. Вербальний та невербальний аспекти дискурсивної поведінки обманника (на матеріалі сучасної англійської мови): Автореф. ... канд. філол. наук: 10. 02. 04. К.: Київський національний лінгвістичний університет, 2008. 20 с.
9. Сваричевська Л. Лінгвосеміотика брехні: пошук істини. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічна*. Випуск 52 (2011). URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/3052> (Дата звернення: 14.06.2023)

10. Kalinichenko V. I. Battle call-signs (military pseudonyms) in domestic linguistic studies: the problem of terminology and definition. V. I. Kalinichenko (Ed.–in–Chief). *IV International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers “Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences” (March 31, 2022)*. Vinnytsia: Vasyly' Stus DonNU. Pp. 241–245.
11. Kalinichenko V. I. The category of fake in present-day linguistic studies. V. I. Kalinichenko (Ed.–in–Chief). *V International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers “Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences” (March 25, 2021)*. Vinnytsia: Vasyly' Stus DonNU, 2021. Pp. 267–272.
12. Космеда Т. Концепт *дума, думка* в українському мовленні криз призму аксіологічної прагмалінгвістики. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 367–372.
13. Шепітько С. В. Фонд прислів'їв як об'єкт вивчення сучасних парадигм лінгвістики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса: Видавництво МГУ, 2015. С. 114–116.
14. Ужченко Д. В. Семантика українських фразеологізмів в етнокультурному висвітленні: дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Луганськ, 2000. 248 с.
15. Мокієнко В. М. Українська етнофразеологія у загальнослов'янським висвітленні. *Мовознавство: доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. українців / відп. ред. В. Німчук*. Київ: Пульсари, 2002. С. 379–385.
16. Космеда Т., Колонюк С. Багатоликий статус паремії та аспекти її дослідження. *Міжнародний збірник наукових праць «Лінгвістичні студії»*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. Вип. 43. С. 20–31.
17. Космеда Т. Прислів'я і приказки як засіб вербалізації законів комунікації з огляду на ментальність українців. *«Slovo. Tekst. Czas X» Jednostka frazeologiczna w tradycyjnych i nowych paradygmatach naukowych / [pod red. M. Aleksiejenki i H. Waltera]*. Szczecin–Greifswald, 2010. С. 224–232.
18. Терещенко Л. Я. Мовна особистість брехуна: на перехресті когніції та комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 16. С. 295–303.

Ілюстративні джерела:

1. Брехати. Вибірка паремій зі збірки: Галицько-руські народні приповідки, укладені І. Франком. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1901/GalRusProverbs/Items/Brekhaty-Brost.html> (Дата звернення: 11.06.2023)
2. Брехня – синонімія. URL: <https://goroh.pp.ua/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%8F/%D0%B1%D1%80%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%8F> (Дата звернення: 12.06.2023)
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. 703 с.
4. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. URL: <http://sum.in.ua/s/pravda> (Дата звернення: 05.06.2023)
5. Словник української мови: в 11 томах. АН УРСР, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1971. Т. 2. 550 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ilib/item/UKR0001603> (Дата звернення: 15.06.2023)
6. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993. 768 с.

7. Прислів'я про балакучість та брехливість. Збірка «Народ скаже, як зав'яже». URL: <https://mala.storinka.org/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B2%27%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%83%D1%87%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B1%D1%80%D0%B5%D1%85%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D0%B5.html> (Дата звернення: 09.06.2023)
8. Прислів'я та приказки: Про брехню. URL: https://porokhivnytsya.com.ua/2016/11/09/prykazky_brehnia/ (Дата звернення: 11.06.2023)
9. Приказки та прислів'я про брехню. URL: <https://vislovi.in.ua/prykazky-ta-prysliv-ya-pro-brehnyu/> (Дата звернення: 10.06.2023)
10. Словарь української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. К., 1907–1909. Т. 1. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/hrinchenko_slovar_ukrainskoi_movy (Дата звернення: 10.06.2023)

Kalinichenko V. Linguistics of lying: non-verbal manifestation modelling means of LIAR image concept in Ukrainian language culture (based on the Ukrainian paremic worldview fragment)

Summary. The paper discusses the peculiarities of the LIAR concept verbal manifestation in the Ukrainian paremic language worldview fragment focusing on non-verbal means of objectifying the linguistic concept in accordance with the appropriate methodology, and is based on the selected Ukrainian paremic samples. Within the scope of the research the verbalization potential

of non-verbal communication means for modeling the LIAR image-concept with the relevant figurative means system direct manifestation is presented. Relying on the results of the empirical material analysis, the author determines the metonymic transfer types, considers the common linguistic means of non-verbal items characterizing *a liar*, presents and describes the verbal objectification examples of gesture parameters. On examining the paremic illustrative samples the paper as well states the high significance of silence as a specific non-verbal communication phenomenon for the Christian-oriented Ukrainian language community, which within the national paremic stock is conceptualized as the *opposite of lies* and the *liar's actions*. The selected paremic samples that verbally objectify the LIAR concept display an ironic, ironically-derogatory, humorous or mocking tonality. A number of the analyzed paremic samples creating the image of *a liar* are based on the combination of metonymy with personification, comparison, metaphor, hyperbole; in some cases, euphemization is also observed. The article under consideration as well claims the specific ability of the examined Ukrainian-language paremic units to be structured within the auto-communication format (when the *liar* commits a simultaneous action in their capacity as both the subject and the object of the message, addressing themselves), the intimidation category is also manifested in the proposed research. When processing empirical paremic material the author additionally involves negative, expressive and exclamatory syntactic constructions.

Key words: concept, lying, paremy, nonverbal means, paremic language worldview.